

7. Buzadji v. the Republic of Moldova, application no. 23755/07, judgment of 5 July 2016 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-164654>.

8. Salduz v. Turkey, application no. 36391/02, judgment of 27 November 2008 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-89893>.

9. Jalloh v. Germany, application no. 54810/00, judgment of 11 July 2006 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-76307>.

10. Deweer v. Belgium, application no. 6903/75, judgment of 27 February 1980 / European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57469>.

Сергєєва Діана Борисівна,
головний науковий співробітник
Національної академії Служби
безпеки України, доктор юридичних
наук, професор

КРИМІНАЛІСТИЧНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРОТИДІ РЕЙДЕРСТВУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Рейдерство є складним кримінально-правовим, кримінальним процесуальним і криміналістичним явищем, що посягає не лише на майно підприємства, установи чи організації, а й на корпоративні права, стабільність господарського обороту, правову визначеність, довіру до державних реєстрів, нотаріальних, реєстраційних і судових процедур. Його суспільна небезпечність полягає в тому, що протиправне заволодіння активом нерідко здійснюється не відкрито, а через використання зовні правомірних юридичних форм: рішень органів управління юридичної особи, договорів, довіреностей, реєстраційних записів, нотаріальних посвідчень, судових актів або інших документів, які формально створюють видимість законності. Саме ця особливість істотно ускладнює виявлення, кваліфікацію та доказування рейдерських посягань, оскільки предметом перевірки має бути не лише факт зміни власника, керівника чи складу учасників, а весь механізм незаконного переходу контролю над активом.

Тому рейдерство не можна зводити до приватного корпоративного конфлікту або звичайного спору між учасниками господарських відносин. За своєю природою воно становить

загрозу економічній безпеці, недоторканності права власності, стабільності підприємництва, авторитету правосуддя та верховенству права. Ефективна протидія рейдерству потребує поєднання криміналістичного аналізу способів підготовки, вчинення й приховування таких посягань, належного процесуального доказування, перевірки документальних і цифрових слідів, а також змістовного судового контролю за втручанням у майнові та корпоративні права [1; 2; 5; 14].

До потенційних учасників рейдерської схеми можуть належати організатори, виконавці, пособники, підставні особи, юридичні радники, службові особи, державні реєстратори, нотаріуси, представники приватних структур, а також особи, які сприяють використанню адміністративних чи судових процедур у неправомірних цілях. Криміналістичне значення має не лише формальне встановлення їх участі, а й визначення функціональної ролі кожного з них у підготовці, реалізації, документальному прикритті або приховуванні незаконного переходу контролю над активом.

Тому завдання розслідування полягає не лише у встановленні факту зміни власника, керівника або складу учасників юридичної особи, а й у з'ясуванні реального механізму незаконного переходу контролю над майном чи корпоративними правами. Для цього необхідно встановити, хто ініціював схему, хто забезпечував підготовку або використання документів, хто здійснював реєстраційні, нотаріальні, корпоративні чи фінансові дії, хто координував комунікацію між учасниками та хто отримав фактичну вигоду від зміни контролю над активом. Саме така деталізація дає змогу відмежувати випадкову або формальну участь окремих осіб від усвідомленого сприяння рейдерській схемі та забезпечити належну кримінально-правову і процесуальну оцінку дій кожного учасника [2; 3; 6].

Предмет доказування у кримінальних провадженнях щодо рейдерства має комплексний характер. Він повинен охоплювати спосіб підготовки та реалізації схеми, походження документів, законність реєстраційних, нотаріальних, корпоративних і фінансових дій, причинний зв'язок, розмір шкоди, форму вини, мотив, мету, а також добросовісність або недобросовісність набуття прав. Доказування має бути спрямоване не на ізольовану перевірку окремого документа, а на встановлення його місця у загальній системі протиправних дій [3; 6; 7].

Основними джерелами доказової інформації є документальні, реєстраційні, корпоративні, фінансові,

комунікаційні та цифрові сліди. До них належать установчі документи, протоколи загальних зборів, договори, довіреності, реєстраційні заяви, нотаріальні документи, банківські матеріали, службове й корпоративне листування. Окремого значення набувають електронні документи, кваліфіковані електронні підписи, журнали доступу до державних реєстрів, метадані файлів, електронне листування, банківські електронні операції та цифровий ланцюг збереження доказів [6; 11].

Цифрові докази у кримінальному провадженні мають оцінюватися не ізольовано, а в системному зв'язку з іншими доказами, обставинами їх отримання та загальним механізмом доказування. Вирішальне значення мають законність способу їх одержання, автентичність, цілісність, походження, відсутність ознак зміни або спотворення, а також можливість перевірки відповідних даних стороною захисту, прокурором, слідчим суддею і судом. Сам факт наявності електронного документа, електронного листування, журналу доступу до реєстру, метаданих чи банківської електронної операції ще не означає їх автоматичної доказової придатності. Такі дані набувають належного доказового значення лише за умови підтвердження їх походження, процесуальної форми отримання та зв'язку з обставинами, що підлягають доказуванню.

Для забезпечення достовірності й допустимості цифрових доказів необхідно фіксувати джерело походження даних, час і спосіб їх отримання, особу, яка здійснювала вилучення, копіювання або технічну фіксацію, технічні умови збереження, використані носії, програмні засоби, а також незмінність інформації з моменту її отримання до подальшого використання у кримінальному провадженні. Особливого значення набуває дотримання цифрового ланцюга збереження доказів, оскільки будь-який розрив у ньому може поставити під сумнів автентичність, цілісність і доказову цінність відповідної інформації. У справах про рейдерство це має принципове значення, адже саме цифрові сліди часто підтверджують послідовність реєстраційних дій, використання електронних підписів, комунікацію між учасниками схеми та реальний механізм незаконного переходу контролю над активом. Порушення вимог щодо отримання, фіксації, збереження або перевірки цифрових доказів може спричинити сумнів у їх достовірності та допустимості, а отже – істотно послабити доказову основу кримінального провадження [3; 7; 11].

Воєнний стан істотно ускладнює виявлення, фіксацію, збереження та перевірку доказів у провадженнях щодо рейдерства. Переміщення власників, керівників і працівників підприємств, обмежений доступ до офісів, архівів, серверів, первинних документів і державних реєстрів створюють ризики втрати доказової інформації. Водночас воєнний стан не скасовує вимог законності, розумності строків, мотивованості процесуальних рішень, допустимості доказів, пропорційності втручання у право власності та ефективного судового контролю [12; 13].

Стандарти доказування у справах про рейдерство мають запобігати двом протилежним ризикам: безкарності складних рейдерських схем і використанню кримінального провадження як інструменту корпоративного тиску. Повідомлення про підозру, тимчасовий доступ до речей і документів, обшук, арешт майна чи корпоративних прав, заборона реєстраційних дій та інші процесуальні рішення мають ґрунтуватися на сукупності належних, допустимих, достовірних і достатніх доказів, а не на припущеннях чи формальному посиланні на корпоративний спір [7; 10; 12].

Отже, суддівська незалежність є однією з ключових судово-інституційних гарантій протидії рейдерству, оскільки саме незалежний, неупереджений і процесуально відповідальний суд здатний запобігти використанню судових процедур як засобу незаконного перерозподілу власності. Її значення полягає не в наданні судді корпоративного імунітету чи професійної переваги, а в забезпеченні справедливого судового розгляду, реального захисту права власності, правової визначеності та довіри до правосуддя. Водночас суддівська незалежність не може тлумачитися як безвідповідальність. Якщо судові рішення, процесуальна дія або сама судова процедура використовуються для легалізації рейдерської схеми, такі факти мають отримувати належну правову оцінку. Однак ця оцінка повинна здійснюватися виключно з дотриманням належної процедури, високих стандартів доказування, гарантій незалежності суду та заборони використання юридичної відповідальності як інструменту тиску на суддів. Тому оптимальна модель протидії рейдерству має поєднувати три взаємопов'язані елементи: захист суддівської незалежності, ефективну відповідальність за доведені зловживання та реальний захист потерпілих від незаконного заволодіння майном чи корпоративними правами.

Список використаних джерел

1. Березняк В. С. Криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із захопленням землі

та об'єктів корпоративної власності. *Юридична наука*. 2020. № 9 (111). URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/499>.

2. Гусева В. О. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, елементи їх криміналістичних характеристик. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. № 3 (99). С. 242–252. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/241da030-435b-4bc9-93be-658af345972d>.

3. Дульський О. Л. Криміналістичне забезпечення збирання доказів сторонами кримінального провадження: міжнародні, європейські, національні стандарти : монографія. Одеса : Юридика, 2025. 458 с.

4. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан : монографія. Харків : Право, 2021. 448 с.

5. Кальман О. Г., Погорецький М. А. Рейдерство: причини та заходи протидії. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3. С. 150–160.

6. Кушнір С. С. Доказування в кримінальних провадженнях про злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації : дис. ... д-ра філософії. Київ, 2025. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/36323>.

7. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275>.

8. Погорецький М. А. Притягнення суддів до кримінальної відповідальності за ст. 375 КК України: проблемні питання матеріального та процесуального права. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 223–234. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/2_2015_Pogoretskyi.pdf.

9. Погорецький М. А., Польовий О. Л., Яновська О. Г. Гарантії суддівської незалежності при притягненні суддів до юридичної відповідальності : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2014. 308 с. URL: <https://ir.library.knu.ua/handle/15071834/8488>.

10. Погорецький М. А. Кримінальний процесуальний кодекс України: реальність та ілюзії (до 10-річчя набуття чинності). *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 1-2. С. 72–90. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2022.1-2/72-90>.

11. Сергєєва Д. Б. Виявлення і документування способів учинення службових правопорушень: методика, тактика, цифрові сліди та ланцюг збереження доказів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 91, ч. 4. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.4.60>.

12. Старенький О. С. Захист прав суб'єктів господарювання у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: проблеми правозастосування та напрями вдосконалення законодавства України. *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1–2. С. 123–148. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/123-148>.

13. Таран О. В. Нормативне регулювання початку досудового розслідування в умовах воєнного стану. *Вісник кримінального судочинства*. 2023. № 3–4. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2023.3-4/144-152>.

14. Чернявський С. С. Поняття та сутність рейдерства. Стан і перспективи поширення цього явища в Україні. *Розкриття та розслідування злочинів слідчими та оперативними працівниками органів внутрішніх справ* : зб. метод. рек. / С. С. Чернявський, О. Є. Користін, Я. В. Монастирський ; за заг. ред. П. В. Коляди. Київ : УВПД ГШ МВС України, 2010. С. 96–144.

Сиза Наталія Петрівна,

головний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії Служби безпеки України,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА «СУД, ВСТАНОВЛЕНИЙ ЗАКОНОМ» У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Роль суду в умовах воєнного стану є визначальною для забезпечення верховенства права та захисту прав і свобод людини від порушень у кримінальному провадженні. Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) проголошує право на справедливий суд, однією із складових якого є право на «суд, встановлений законом». Пунктом 1 статті 15 Конвенції визначено, що під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів на відступ від своїх зобов'язань за Конвенцією виключно в тих межах, яких вимагає